

Katarzyna Resler¹, Dorota Cichosz²

Nadużywanie alkoholu przez dzieci i młodzież w Polsce i na świecie

The abuse of alcohol by children and young people in Poland and in the world

¹ Oddział Otolaryngologii, Wojewódzkie Centrum Szpitalne Kotliny Jeleniogórskiej, Jelenia Góra, Polska. Kierownik: p.o. lek. med. Edward Wikłacz

² Oddział Neurologii Dziecięcej, Dolnośląski Szpital Specjalistyczny im. T. Marciniaka, Wrocław, Polska. Kierownik: dr n. med. Barbara Ujma-Czapska

Adres do korespondencji: Katarzyna Resler, Oddział Otolaryngologii, Wojewódzkie Centrum Szpitalne Kotliny Jeleniogórskiej, ul. Ogińskiego 6, 58-506 Jelenia Góra

¹ Department of Otolaryngology, Regional Hospital Centre of the Jelenia Góra Valley Area, Jelenia Góra, Poland. Acting Head: Edward Wikłacz, MD

² Department of Paediatric Neurology, T. Marciniak Lower Silesian Specialist Hospital, Wrocław, Poland. Head: Barbara Ujma-Czapska, MD, PhD

Correspondence: Katarzyna Resler, Department of Otolaryngology, Regional Hospital Centre of the Jelenia Góra Valley Area, Ogińskiego 6, 58-506 Jelenia Góra, Poland

Streszczenie

Alkohol stanowi nieodłączny element współczesnej kultury, co tylko podkreśla rolę, jaką odgrywa w kontaktach międzyludzkich. W obecnych czasach pojawia się na większości spotkań towarzyskich i biznesowych. To jeden z najczęściej spożywanych środków psychoaktywnych. Ilość wypijanego alkoholu, a także sposób jego konsumowania są regulowane przez normy kulturowo-moralne. Należy jednak pamiętać, że dla nieletnich jest to substancja prawnie zabroniona. Problem nadużywania alkoholu przez młodzież narasta zarówno w Polsce, jak i na świecie. Prawie wszyscy uczniowie szkół licealnych próbowali alkoholu, a znacząca część deklaruje spożywanie go w ostatnich 12 miesiącach poprzedzających badanie. Nie bez znaczenia są wzorce picia prezentowane przez dorosłych z otoczenia dzieci, które spożywanie alkoholu odbierają jako atrybut dorosłości oraz element „dobrej zabawy”. Zastanawiająca jest łatwość dostępu nieletnich do napojów alkoholowych – wprawdzie ich sprzedaż osobom poniżej 18. roku życia jest prawnie zakazana, jednak w „zaufanych” miejscach zdobycie tego towaru nie stanowi problemu. Niepokojąca jest nie tylko tendencja wzrostowa liczby młodzieży sięgającej po alkohol, ale również fakt, że problem ten dotyczy coraz młodszych dzieci. W dalszym ciągu piwo znajduje się na pierwszym miejscu najczęściej wybieranych trunków. Wśród powodów i okoliczności picia alkoholu bardzo istotny wpływ mają czynniki środowiskowo-kulturowo-religijne. Analiza doniesień z innych regionów świata pozwala stwierdzić, że nadużywanie napojów wysokoprocenowych przez młodzież to zjawisko globalne. Nie jest to tylko „izolowany problem”, ale wieloelementowe zjawisko, któremu trzeba przeciwdziałać. Można mieć nadzieję, że skuteczna praca z młodzieżą, właściwa edukacja, a także wzorce społeczno-kulturowe przyczynią się do ograniczenia spożywania alkoholu przez młodzież.

Słowa kluczowe: alkoholizm, młodzież, nieletni, nietrzeźwość, upojenie alkoholowe

Abstract

Alcohol is an indispensable element of contemporary culture, which emphasises the role it plays in interpersonal contacts. These days it appears at most social and business meetings. It is one of the most commonly used psychoactive substances. The amount of alcohol drunk and the way in which it is consumed are regulated by cultural and moral norms. One has to bear in mind, however, that this substance is legally prohibited for minors. The problem of alcohol abuse by young people has been rising both in Poland and in the world. Almost all general-education secondary school students (Polish *liceum* with students aged 16–18 years) have tried alcohol and a significant number of them declared having consumed it within 12 months before the study. Models of drinking presented by adults from the children's environment also have some influence on the problem, since children perceive alcohol as a token of adulthood and an element of “good fun.” The ease of access to alcoholic beverages for minors is a puzzling phenomenon: although selling alcohol to individuals aged below 18 years is legally prohibited, there is no problem with obtaining alcohol in “trusted” establishments. What is worrying is not only the rising number of adolescents drinking alcohol, but also the fact that ever younger children start drinking. Beer is still the most commonly chosen alcoholic drink. The reasons for and circumstances of drinking alcohol are determined to a large extent by communal, cultural and religious factors. The analysis of reports from other regions of the world provides evidence for the fact that alcohol abuse by adolescents is a global phenomenon. It is not a mere “isolated problem,” but a multifaceted phenomenon which must be effectively countered. One can hope that effective work with adolescents, appropriate education and social and cultural models will contribute to the reduction of alcohol consumption among young people.

Key words: alcoholism, adolescents, minors, inebriation, alcoholic intoxication

Zdaniem antropologów historia alkoholu sięga bardzo odległych czasów – okresu neolitu, a nawet paleolitu. Wzmianki o napojach alkoholowych występują w najstarszych kodeksach prawnych oraz dziełach literackich. Pierwsze źródła pisane donoszą o zaletach trunków wysokoprocentowych i licznych istotnych dla życia społecznego funkcjach, ale też o negatywnych skutkach ich konsumpcji. Stała obecność alkoholu jako elementu kultury sugeruje, jak istotną rolę odgrywają jego czynniki pozytywne. Alkohol pełni funkcje fizjologiczne (trawienie, redukcja bólu), psychologiczne (redukcja lęku, zniesienie zahamowań), społeczne (ułatwianie kontaktów, integracja), ekonomiczne (źródło dochodu), polityczne. Można przypuszczać, że na początku kluczowe były funkcje fizjologiczno-społeczne, natomiast w trakcie rozwoju naprzód wysunęły się funkcje ekonomiczno-polityczne. Niemniej te pierwsze zachowały się jeszcze w niektórych społeczeństwach współczesnych, nadal odgrywając główną rolę⁽¹⁾. Alkohol jest szkodliwy, istotnie przyczynia się do globalnego obciążenia chorobami oraz jest wymieniany jako trzeci wiodący czynnik ryzyka przedwczesnych zgonów i niepełnosprawności w świecie. Szacuje się, że w 2012 roku ponad 3,3 mln osób na całym świecie zmarło z przyczyn związanych z alkoholem, w tym ponad 6% młodych ludzi między 15. a 29. rokiem życia⁽²⁾.

Spożywanie alkoholu przez dzieci i młodzież jest, było i będzie stale alarmującym problemem współczesnego polskiego społeczeństwa⁽³⁾. Bardzo istotna jest znajomość skali tego zjawiska w odniesieniu zarówno do całego kraju, jak i środowisk szkolnych. W 2009 roku średnie spożycie napojów wysokoprocentowych w przeliczeniu na czysty alkohol wynosiło 10,1 l na osobę powyżej 15. roku życia, przy średniej europejskiej 10,7 l. Według raportu HBSC (Health Behaviour in School-aged Children), obejmującego badania z ponad 30 państw, młodzież w Polsce wykazuje podobne zachowania do obserwowanych w całej Europie. Procent nieletnich sięgających po alkohol przynajmniej raz w tygodniu wzrasta z wiekiem. Wśród 11-latków dotyczy to 2% chłopców i 1% dziewczynek, podczas gdy wśród 15-latków – odpowiednio 17% i 11%. W odniesieniu do sytuacji w krajach objętych badaniem zjawisko to jest i tak mniejsze o 40%⁽⁴⁾. Dane Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) z 2013 roku wskazują, że najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej jest alkohol. W ciągu miesiąca przed badaniem spożywanie piwa deklarowało 72% ankietowanych, a wina i wódki – odpowiednio 35% i 68%⁽⁵⁾. Jako jedno z głównych zagrożeń zdrowia i problemów zdrowotnych naszego społeczeństwa w aktualnie realizowanym „Narodowym Programie Zdrowia 2007–2015” wymienia się nadmierne spożywanie alkoholu, zwłaszcza wysokoprocentowego⁽⁶⁾.

Trudno zdefiniować terminy „nadmierne picie” czy „nadużywanie alkoholu”, gdyż są to pojęcia nieprecyzyjne, sugerujące przekraczanie pewnych limitów lub też norm ogólnie przyjętych⁽⁷⁾. Należy jednak zaznaczyć, że spożywanie jakiegokolwiek ilości alkoholu przez nieletnich jest prawnie zabronione i wiąże się z konsekwencjami karnymi⁽⁸⁾.

According to anthropologists the history of alcohol dates back to very ancient times – to the Neolithic and even Palaeolithic Age. Mentions of alcoholic beverages are found in the oldest legal codes and literary works. The first written sources describe the advantages of alcoholic drinks and their multiple socially important functions as well as the negative consequences of their consumption. The permanent presence of alcohol as an element of culture suggests the importance of the positive effects of alcohol. Alcohol has physiological functions (digestion, pain relief), psychological (anxiety reduction, elimination of inhibitions), social (facilitating social interaction, integration), economical (source of income) and political ones. It can be assumed that in the beginning physiological and social functions were the most important ones, while with the development of mankind economic and political functions became more prominent. However, the former functions have been preserved in some contemporary societies and still play the main role⁽¹⁾.

Alcohol is harmful, it substantially contributes to a general burden of diseases and is considered to be the third leading risk factor of premature deaths and disability in the world. It is estimated that in 2012 over 3.3 million people in the world died of alcohol-related causes, including over 6% of young people aged between 15 and 29 years⁽²⁾. Alcohol consumption by children and adolescents is, was, and will be a constantly alarming problem of the contemporary Polish society⁽³⁾. It is important to know the scale of this phenomenon both in terms of the whole country and school communities. In 2009 the average consumption of alcoholic beverages in Poland calculated as the intake of pure ethanol was 10.1 L per person over 15 years of age as compared to the European average of 10.7 L. According to the Health Behaviour in School-aged Children Report based on studies from over 30 countries young people in Poland demonstrate similar behaviour to the one observed all over Europe. The proportion of adolescents drinking alcohol at least once a week rises with age. Among 11-year-olds 2% of boys and 1% of girls consume alcohol at least once a week, while among 15-year-olds 17% and 11%, respectively. In comparison to other countries covered by the study this phenomenon is still smaller in Poland by 40%⁽⁴⁾. The data collected by the Polish Public Opinion Research Centre (CBOS) in 2013 indicate that the most common psychoactive substance among school students is alcohol; 72% of respondents declared the consumption of beer within a month before the study and the consumption of wine and vodka was declared by 35% and 68%, respectively⁽⁵⁾. One of the main health risks and problems of the Polish society according to the currently implemented “National Health Programme 2007–2015” in Poland is excessive consumption of alcohol, especially of hard liquors⁽⁶⁾.

It is difficult to define the terms “excessive drinking” and “alcohol abuse,” since these concepts are imprecise and suggest crossing certain limits or generally accepted norms⁽⁷⁾. It needs to be emphasised, however, that the consumption

Od drugiej połowy lat 90. obserwowany jest znaczny wzrost spożywania alkoholu przez nieletnich⁽⁹⁾, spowodowany zarówno jego większą dostępnością, m.in. z powodu osłabienia mechanizmów kontroli rynku napojów procentowych, jak i rozpowszechnieniem reklamy⁽¹⁰⁾.

Z badań prowadzonych przez Kwiatkowską i wsp. w 1996 roku wynika, iż większość młodzieży w wieku 11–15 lat (78%) ma już za sobą inicjację spożywania alkoholu, a 6% z nich pije w każdym tygodniu. Co więcej, aż 29% badanych było przynajmniej raz w życiu w stanie upojenia alkoholowego. Starsze dzieci coraz częściej nie tylko sięgają po alkohol, ale również kontynuują picie⁽¹¹⁾. Doniesienia Chodkiewicza i Juczyńskiego z 2002 roku wskazują, że 88% badanej młodzieży (w przedziałach wiekowych: 12, 14, 16 i 18 lat) próbowało już alkoholu, w tym 88% piwa, 72,3% – wina, a 59,9% – wódki. W porównaniu z danymi z 1999 roku zwiększyła się liczba młodzieży pijącej piwo, jak również sama częstość sięgania przez nią po alkohol⁽¹²⁾.

Z badań przeprowadzonych w 2003 roku przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) wynika, że alkohol jest najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną. Do picia napojów wysokoprocentowych przyznało się ponad 92% trzecioklasistów w gimnazjum oraz 96% uczniów drugich klas licealnych⁽¹³⁾. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) z 2009 roku 42% osób w wieku 15–19 lat spożywało alkohol w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, z czego 48,4% stanowili mężczyźni, a 35,3% – kobiety. Większość ankietowanych (62,5%) wskazała okazjonalny model picia – raz w miesiącu lub 2–4 razy na miesiąc, 5,5% zadeklarowało spożywanie alkoholu 2–3 razy w tygodniu, natomiast najmniejsza grupa osób piła codziennie i 4–6 razy w tygodniu (łącznie 2,9%). Największe spożycie alkoholu w tej grupie wiekowej odnotowano w województwach śląskim i dolnośląskim (ponad 76%), a najmniejsze w podkarpackim i świętokrzyskim (po 63,4%)⁽¹⁴⁾.

Wyniki polskich badań przeprowadzanych co 4 lata w ramach wieloletniego paneuropejskiego programu European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) wskazują, że konsumpcja napojów alkoholowych przez nieletnich stała się niemal statystyczną normą. Ponadto coraz bardziej znaczącym problemem okazało się stosowanie substancji nielegalnych. Jak możemy przeczytać w polskim raporcie z 2011 roku wyżej wymienionego badania, dotyczącym 2623 uczniów w wieku 15–16 lat i 2693 uczniów w wieku 17–18 lat, próbę sięgnięcia po alkohol ma za sobą 87,3% gimnazjalistów z klas trzecich i 95,2% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Natomiast w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie alkohol spożywało 78,3% młodszych uczniów i 91,6% uczniów starszych. Co ciekawe, konsumpcja napojów alkoholowych przez polską młodzież jest bliska średniej europejskiej. Wśród krajów europejskich, w których spożycie alkoholu przez dzieci jest najwyższe, wymienia się Czechy i Danię, natomiast najrzadziej po alkohol sięga młodzież w Islandii⁽¹⁰⁾.

of any amount of alcohol by minors is legally prohibited and involves criminal consequences⁽⁸⁾.

Since the second half of the nineties significant increase of alcohol consumption by adolescents has been observed⁽⁹⁾, caused both by easier access to alcohol due to, among other factors, the weakening of alcohol market control mechanisms and by widespread advertising⁽¹⁰⁾.

A study by Kwiatkowska *et al.* from 1996 shows that the majority of adolescents between 11 and 15 years of age (78%) have already drunk alcohol for the first time and 6% of them drink every week. Moreover, as many as 29% of subjects have been intoxicated at least once in their lives. There are not only more older children starting to drink alcohol, but also more of them are continuing their drinking⁽¹¹⁾. Chodkiewicz and Juczyński, 2002, report that 88% of the young people covered by the study (in the age ranges of 12, 14, 16 and 18 years) have already drunk alcohol; 88% have tried beer, 72.3% wine, and 59.9% vodka. In comparison to data from 1999 the number of young people drinking beer as well as the frequency of drinking any alcohol by them have increased⁽¹²⁾.

A study by the State Agency for the Prevention of Alcohol-Related Problems (PARPA) in Poland from 2003 shows that alcohol is the most widespread psychoactive substance; 92% of third grade junior secondary school (Polish “gimnazjum”) students and 96% of second grade secondary school (Polish “liceum”) students admit that they drink alcoholic beverages⁽¹³⁾.

According to the Central Statistical Office of Poland (GUS) data of 2009 42% of individuals aged 15–19 years drank alcohol within 12 months before the study, 48.4% of whom were men and 35.3% were women. Most respondents (62.5%) indicated an occasional drinking model – once a month or 2–4 times a month, 5.5% declared drinking alcohol 2–3 times a week, while the smallest group drank everyday and 4–6 times a week (2.9% in total). The highest alcohol consumption in this age group was recorded in the Śląskie and Dolnośląskie provinces (over 76%) and the lowest consumption was recorded in the Podkarpackie and Świętokrzyskie provinces (63.4% each)⁽¹⁴⁾.

The results of a Polish study carried out every 4 years as part of the Europe-wide programme European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) pursued over many years show that the consumption of alcoholic beverages by adolescents has already become almost a statistical norm. Moreover, the use of illegal substances has become an increasingly important problem. The Polish report of 2011 from the above-mentioned study covering 2623 students at the age of 15–16 years and 2693 students at the age of 17–18 years demonstrates that 87.3% of third grade junior secondary school students and 95.2% of second grade secondary school students have already tried to drink alcohol. Within 12 months preceding the study 78.3% of younger students and 91.6% of older students consumed alcohol. Interestingly enough, alcohol consumption among

Warto zwrócić uwagę na zgłaszany przez młodzież brak większych problemów z dostępem do alkoholu, mimo że jego sprzedaż nieletnim jest zabroniona. Trzecioklasiści gimnazjalni (15–16 lat) w 56,1% uznali piwo za bardzo łatwe do zdobycia, odnośnie do wina wypowiedziało się tak 45,6% osób, a do wódki – 38,7%. Jako niemożliwe do zdobycia zaledwie 3,4% badanych określiło piwo, 4,9% – wino i 6,3% – wódkę. Jak podaje młodzież: „trzeba mieć zaufane sklepy”, gdzie nieletni płacą za towar nieco więcej, ale otrzymują go bez większych kłopotów⁽⁹⁾.

Problem nadużywania napojów wysokoprocentowych przez młodzież jest zjawiskiem globalnym. Rowland i wsp. podają, że chociaż legalne spożywanie alkoholu w Australii jest możliwe dopiero po 18. roku życia, to około 61% badanych w wieku 12–17 lat zgłasza picie alkoholu w ciągu ostatnich 12 miesięcy. W Nowej Zelandii 16% nieletnich deklaruje kupowanie alkoholu w sklepie monopolowym⁽¹⁵⁾. Gadalla stwierdził, że w Kanadzie 10,5% chłopców i 11,6% dziewcząt w przedziale wiekowym 12–17 lat regularnie spożywa alkohol, z czego odpowiednio 8,2% i 5,7% pije do nieprzytomności⁽¹⁶⁾.

Badania przeprowadzone przez Verhę pokazują, że w Rosji inicjacja picia alkoholu ma miejsce w wieku 12 lat u chłopców i 14 lat u dziewcząt. Zdecydowana większość (79% chłopców i 70% dziewcząt) pije ze znajomymi. W ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem 28% chłopców i 15% dziewcząt piło co tydzień. Comiesięczne spożywanie alkoholu deklarowało odpowiednio 22% i 29%. Zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku obserwuje się tendencje wzrostowe w stosunku do lat wcześniejszych. Najczęściej spożywanym alkoholem wśród rosyjskiej młodzieży jest piwo (32% chłopców i 21% dziewcząt), wódkę spożywa odpowiednio 13% i 5%⁽¹⁷⁾.

Dane prezentowane przez Institute of Alcohol Studies w Wielkiej Brytanii wskazują, że większość młodzieży (84%) w wieku 12–17 lat próbowała już alkoholu. Wśród spożywających alkohol obserwuje się także tendencję wzrostową wraz z wiekiem: dla 12–13-latków jest to około 14%, 14–15-latków – 33%, a dla 16–17-latków – 62%. Większość młodzieży deklaruje okazjonalne spożywanie napojów procentowych, a jeden nastolatek na dziesięć zgłasza cotygodniowe picie. Większość sięga po piwo, choć wódka i wino są równie popularne. Pomimo zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim 63% 16–17-latków i 10% 12–15-latków spożywających alkohol w ciągu ostatnich 12 miesięcy samodzielnie zaopatrzyło się w napoje⁽¹⁸⁾.

Porównując powyżej cytowane doniesienia z różnych państw, można zauważyć podobne tendencje wiekowe do sięgania po alkohol, jak również jego powszechną łatwość dostępność. W każdym przypadku piwo pozostaje najczęściej spożywanym alkoholem.

Czynniki kulturowe i religijne wydają się mieć wyraźny wpływ na częstość spożycia alkoholu przez dzieci. Wskazują na to wyniki norweskich badań, w których analizowano konsumpcję alkoholu wśród młodzieży (w wieku 15–16 lat) wywodzącej się z rodzin norweskich oraz

Polish young people is close to the European average. The countries in which alcohol consumption by children is the highest in Europe include the Czech Republic and Denmark, while the lowest consumption is found among young people in Iceland⁽¹⁰⁾.

It is worth pointing out that adolescents claim that they do not have any significant problems with access to alcohol, despite the fact that selling alcohol to minors is prohibited; 56.1% of junior secondary school third grade students (15–16 years of age) considered beer to be very easy to access and wine was considered to be such by 45.6% of individuals and vodka by 38.7%. Only 3.4% of subjects considered beer to be impossible to obtain and 4.9% thought so about wine and 6.3% about vodka. As the young people report: “you need to have some trusted shops” where minors pay slightly more money for alcohol but receive it without too much difficulty⁽⁹⁾.

Alcohol abuse among young people is a global problem. Rowland *et al.* report that although alcohol consumption in Australia is legal only after 18 years of age, approximately 61% of subjects aged 12–17 years declare having drunk alcohol over the last 12 months. In New Zealand 16% of minors declare buying alcohol in an off-license shop⁽¹⁵⁾. Gadalla claims that in Canada 10.5% of boys and 11.6% of girls aged between 12 and 17 years consume alcohol regularly and of these 8.2% of boys and 5.7% of girls drink until unconscious⁽¹⁶⁾.

A study by Verho shows that in Russia boys drink alcohol for the first time at 12 years of age and girls at 14 years of age. The vast majority of young people (79% of boys and 70% of girls) drink with their friends. Over the last 12 months before the study 28% of boys and 15% of girls drank every week; 22% of boys and 29% of girls declared drinking alcohol once a month. For both frequencies of drinking rising figures were recorded in relation to previous years. The most commonly consumed alcohol among the Russian youth is beer (32% of boys and 21% of girls) and vodka is drunk by 13% and 5%, respectively⁽¹⁷⁾.

Data presented by the Institute of Alcohol Studies in the United Kingdom indicate that the majority of young people aged 12–17 years (84%) have already tried alcohol. Alcohol consumption is also observed to rise with age: in the case of 12–13-year-olds the figure is approximately 14%, for 14–15-year-olds it is 33%, and for 16–17-year-olds it is 62%. The majority of young people declare occasional alcohol consumption and one in ten teenagers report drinking once a week. The majority of adolescents choose beer, although vodka and wine are equally popular. Despite the fact that selling alcohol to minors is prohibited 63% of 16–17-year-olds and 10% of 12–15-year-olds who have drunk alcohol over the last 12 months obtained their alcohol on their own⁽¹⁸⁾.

A comparison of the reports from different countries quoted above reveals similar age tendencies for drinking and the widespread easy access to alcohol. In every case it is beer that is the most commonly consumed alcohol.

z rodzin emigracyjnych. Wykazano, że 62% chłopców i 48% dziewcząt, których oboje rodzice są Norwegami, spożywa alkohol średnio co tydzień, natomiast podobną deklarację złożyło tylko 4% chłopców i 1% dziewcząt pochodzenia pakistańskiego⁽¹⁹⁾.

Interesującą kwestią są pobudki, dla których nieletni sięgają po alkohol. Według dotychczasowych badań używanie alkoholu jest wynikiem wielu powiązanych ze sobą czynników, takich jak zależności społeczne, cechy osobowości, styl życia, własna postawa, przekonania i doświadczenia życiowe⁽¹⁴⁾. Dla dorosłych picie alkoholu może być atrakcyjne z wielu powodów – ułatwia ono przeżywanie przyjemności, nawiązywanie kontaktów, zwiększa śmiałość wypowiedzi, stanowi drogę ucieczki od problemów, jest sposobem celebrowania uroczystości i sukcesów oraz formą spędzania czasu ze znajomymi⁽¹³⁾. Wszystkie te powody są znane nastolatkom i stanowią dla nich pewien wzorzec. Można więc stwierdzić, że spożywanie alkoholu jest dla młodzieży atrybutem dorosłości oraz ważnym elementem „dobrej zabawy”. Znajduje to odzwierciedlenie w wypowiedziach respondentów: „Pijąc alkohol, czujemy się bardziej dorośli, a wtedy jest to bardzo ważne, żeby czuć się dorosłym, pokazać, że jesteśmy starsi”⁽⁹⁾. Idąc dalej, można wyróżnić następujące bezpośrednie powody picia alkoholu⁽¹³⁾:

- konieczność dopasowania się do otoczenia;
- potrzeba dobrego samopoczucia i „luzu”;
- droga wyrażania swojego buntu i chęć przekraczania granic, nawet w ryzykowny sposób;
- potrzeba zaspokojenia ciekawości.

Najistotniejszy z nich wydaje się wpływ najbliższego otoczenia i potrzeba zdobywania uznania rówieśników: „Piją wszyscy i trudno się wyłamać”, „Nie ma osoby, która by kompletnie nic nie piła. Chociaż trochę, zawsze się wypije”⁽⁹⁾.

Wśród pośrednich przyczyn samodzielnego sięgania po alkohol przez małoletnich jako istotne wymienia się praktyki wychowawcze rodziców. Dzieci obserwują zachowania dorosłych i traktują je jako pewien wzorzec. Należy jednak zaznaczyć, że jedyną kwestią wywołującą obawy wśród nastolatków jest możliwość wykrycia tego faktu przez rodziców. Co ciekawe, inne skutki spożywania alkoholu pozostają poza strefą zmartwień czy nawet wyobrażeń. Młodzi nie zastanawiają się nad zagrożeniami wynikającymi z upicia się, np. wypadkami czy możliwością odniesienia jakiegokolwiek uszczerbku na zdrowiu, nie mówiąc już o szkodach materialnych czy możliwym konflikcie z prawem, co pociąga za sobą konsekwencje społeczne, a także problemy w szkole⁽⁹⁾.

Warto przyjrzeć się okolicznościom, w których młodzi sięgają po alkohol. Według Pisarskiej i wsp. większość 13–14-latków zainicjowało picie wśród rówieśników. Najczęściej dochodzi do tego, kiedy młodzież jest pozbawiona dozoru dorosłych (na podwórku, w domu, na koncercie, na dyskotekce szkolnej, na obozach, koloniach lub w tzw. zielonych szkołach). Bardzo często do pierwszorazowego picia dochodzi podczas wagarów pierwszego dnia wiosny. Sylwester także jest wymieniany jako moment sprzyjający pierwszemu kontaktowi z alkoholem. Chłopcy zdecydowanie

Cultural and religious factors seem to have a clear influence on the frequency of alcohol consumption by children. This is shown by a Norwegian study which analysed alcohol consumption among adolescents (aged 15–16 years) coming from Norwegian and immigration families. It was demonstrated that 62% of boys and 48% of girls whose both parents are Norwegian drank alcohol once a week on average, while among adolescents of Pakistani origin it was the case only in 4% of boys and 1% of girls⁽¹⁹⁾.

The reasons for deciding to drink alcohol are an interesting issue. According to the studies conducted so far the consumption of alcohol is the result of multiple interrelated factors such as social dependencies, personality traits, lifestyle, one's own attitude, views and life experiences⁽¹⁴⁾. For adults drinking alcohol may be attractive for many reasons: it facilitates experiencing pleasure and social interaction, helps to become bolder in conversation, represents a way to escape from problems, is used to celebrate important events and successes and is a form of spending time with friends⁽¹³⁾. All these reasons are known to teenagers and represent a certain model for them. It can be stated, therefore, that alcohol consumption is a token of adulthood and an important element of “good fun” for adolescents. This is reflected in respondents' statements: “When we drink alcohol we feel more adult and in such situations it is important to feel adult, to show that we are older”⁽⁹⁾. Furthermore, the following direct reasons for drinking alcohol can be identified⁽¹³⁾:

- the necessity to conform to the social environment;
- the need to feel better and to be relaxed;
- the way to express rebellion and the need to cross boundaries, even in risky ways;
- the need to satisfy curiosity.

The most important reason seems to be the influence of the direct social environment and the need to gain the recognition of one's peers: “Everybody drinks and it is difficult to behave differently,” “There is no person who does not drink anything at all. Everybody will always drink at least a bit”⁽⁹⁾. Indirect causes of drinking among adolescents include the changing upbringing practices of their parents. Children observe the behaviour of adults and treat it as a model. It has to be emphasised, however, that the only issue which worries the teenagers is the fact that their parents may discover their drinking. Interestingly enough, other effects of drinking alcohol are beyond the concerns or even imagination of the adolescents. Young people do not think about the risks associated with intoxication such as accidents or injuries, not to mention material losses or the possibility of breaking the law, which brings about social consequences as well as problems at school⁽⁹⁾.

It is worth to analyse the circumstances in which young people drink alcohol. According to Pisarska *et al.* the majority of 13–14-year-olds drank alcohol for the first time in the company of their peers. This happens most often when adolescents are not under adult supervision (outdoors, at home, at a concert, at a school disco, at summer camps or school camps). First-time drinking often takes place on

częściej niż dziewczęta ulegają presji namawiających ich do picia kolegów⁽⁹⁾.

Młodzież chce jak najszybciej uzyskać potwierdzenie swojej dorosłości i uwolnić się od wszechstronnej kontroli ze strony opiekunów, demonstrując w ten sposób swoją niezależność⁽²⁰⁾. Krytyczny okres sięgania po alkohol przypada na 9.–10. rok życia⁽¹²⁾, natomiast wraz z dojrzewaniem spożywanie trunków alkoholowych staje się stałym i nieodłącznym elementem imprez towarzyskich. Nie tylko pomaga to włączyć się do grupy rówieśników, ale także może imponować. Interesujące jest, jak donosi Pisarska, że „butelka alkoholu ułatwia kontakty towarzyskie nawet wtedy, gdy pozostaje ostatecznie nienaruszona”⁽⁹⁾.

W wielu opracowaniach wskazuje się na znaczenie społeczno-kulturowego czy też środowiskowego kształtowania się wzorów spożywania alkoholu przez młodzież⁽²⁰⁾. Nastolatki żyją i wychowują się w różnych środowiskach i mogą mieć w związku z tym odmienne doświadczenia związane z pićm alkoholu oraz spotkaniami towarzyskimi⁽⁹⁾. Przykładowo młodzi Włosi dużo wcześniej przechodzą swoją inicjację picia niż Polacy, jednak w odróżnieniu od nich nie wykraczają poza sporadyczne sięganie po alkohole wysokoprocentowe, podczas gdy nasza młodzież systematycznie kontynuuje picie po swoich pierwszych doświadczeniach⁽²⁰⁾. Spożywanie alkoholu przez nieletnich nie powinno być traktowane jako „izolowany problem okresu dorastania”, ale jako element złożonego problemu zachowań istotnych w zakresie zdrowia i rozwoju psychospołecznego młodych ludzi⁽²⁰⁾. Narastająca skala problemu nadużywania alkoholu przez osoby niepełnoletnie w ostatnich latach jest alarmująca. Zwraca uwagę fakt, że nie tylko coraz więcej dzieci sięga po alkohol, lecz także coraz młodsze z nich. Problem nie dotyczy już wyłącznie szkół licealnych, ale przede wszystkim gimnazjalnych i coraz częściej szkół podstawowych. Alkohol okazał się najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród nastolatków, podobnie jak w przypadku dorosłych⁽¹⁰⁾.

Niepokojące tendencje do nadużywania napojów wysokoprocentowych przez młodzież wywołują konieczność podjęcia skutecznych działań przeciwdziałających temu zjawisku. Wymaga to nie tylko opracowania, ale też stosowania w praktyce dobrych programów profilaktycznych^(3,21). Cytując Pisarską i wsp.: „Bardzo ważną kwestią jest również to, by konkretne treści programu były zgodne z realiami życia i nawiązywały do rzeczywistych doświadczeń młodych odbiorców. Daje to szansę, że oferta będzie atrakcyjna dla młodzieży i spotka się z jej pozytywnym odbiorem”⁽⁹⁾. Należy mieć nadzieję, że skuteczna praca z nastolatkami, właściwa edukacja, odpowiednie wychowanie oraz wzorce społeczno-kulturowe przyczynią się do ograniczenia spożywania alkoholu przez nieletnich.

Konflikt interesów

Autorki nie zgłaszają żadnych finansowych ani osobistych powiązań z innymi osobami lub organizacjami, które mogłyby negatywnie wpłynąć na treść publikacji oraz rościć sobie prawo do tej publikacji.

the first day of spring when students often play truant. New Year's Eve celebrations are also conducive to the first contact with alcohol. Boys are significantly more likely than girls to succumb to peer pressure to drink⁽⁹⁾.

Young people want to gain confirmation of their adulthood as fast as possible and free themselves of the universal supervision of their guardians, demonstrating their independence in this way⁽²⁰⁾. The critical period for reaching for alcohol is 9–10 years of age⁽¹²⁾ and with puberty the consumption of alcoholic beverages becomes a constant and indispensable part of social events. Drinking alcohol not only helps to enter the peer group, but also to impress others. Interestingly enough, as Pisarska reports, “a bottle of alcohol facilitates social interaction even if it is ultimately not opened at all”⁽⁹⁾.

Many papers indicate the importance of social, cultural and communal development of models of alcohol consumption by adolescents⁽²⁰⁾. Teenagers live and are brought up in various social environments and for this reason they may have different experiences with drinking alcohol and with social events⁽⁹⁾. For example, young Italians drink for the first time much earlier than young Poles, however, unlike Poles, they drink only sporadically after that, while Polish young people systematically continue to drink after their first experiences⁽²⁰⁾.

Alcohol consumption by adolescents should not be treated as an “isolated problem of puberty,” but as an element of a complex problem of behaviour important for health and psychosocial development of young people⁽²⁰⁾.

The growing scale of alcohol abuse by minors over the last few years is an alarming problem. Importantly, not only do an increasing number of children start drinking alcohol, but also ever younger children drink. The problem is no longer found only in secondary schools, but it now predominantly concerns junior secondary schools and increasingly more frequently primary schools. Alcohol has turned out to be the most common psychoactive substance among teenagers, as is the case in adults⁽¹⁰⁾.

The worrying tendency to abuse alcoholic beverages by young people requires effective measures to counter the problem. It requires the creation and practical implementation of good prevention programmes^(3,21). According to Pisarska *et al.*: “It is also very important for concrete points of the programme to be consistent with real life and to relate to the actual experiences of young people. This makes it more likely for a programme to be attractive for young people and to be positively received by them”⁽⁹⁾. One should hope that effective work with teenagers, appropriate education, upbringing and social and cultural models will contribute to the reduction of alcohol consumption by adolescents.

Conflict of interest

The authors do not report any financial or personal affiliations to persons or organisations that could negatively affect the content of or claim to have rights to this publication.

Piśmiennictwo / References

1. Bielewicz A, Moskalewicz J: Historia społeczno-kulturowa alkoholu. W: Wald I (ed.): Alkohol i związane z nim problemy zdrowotne i społeczne. PWN, Warszawa 1986: 11–34.
2. Global Status Report on Alcohol and Health 2014. Available from: www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/en.
3. Polska Deklaracja w Sprawie Młodzieży i Alkoholizmu – Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 lutego 2000 roku. Internetowy System Aktów Prawnych. Available from: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20000060125>.
4. Wojtyński B, Goryński P, Moskalewicz B (eds.): Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania. Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny, Warszawa 2012. Available from: www.pzh.gov.pl/page/fileadmin/user_upload/statystyka/Raport_stanu_zdrowia_2012.pdf.
5. CBOS, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii: Młodzież 2013. Warszawa 2014. Available from: www.cinn.gov.pl/portal?id=166545.
6. Narodowy Program Zdrowia 2007–2015. Available from: www2.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/zal_urm_npz_90_15052007p.pdf.
7. Fudała J, Dąbrowska K, Łukowska K: Uzależnienie od alkoholu – między diagnozą a działaniem. Seria poświęcona klientom pomocy społecznej. Poradnik dla pracowników służb społecznych. Instytut Rozwoju Służb Społecznych. Available from: <http://irss.pl/wp-content/uploads/2012/09/Uzale%C5%BCnienie%20o%C4%85%20alkoholu%20-%20mi%C4%99dzy%20diagnoz%C4%85%20a%20dzia%C5%82aniem.pdf>.
8. Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich. Available from: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820350228>.
9. Pisarska A, Borucka A, Okulicz-Kozaryn K *et al.*: Picie alkoholu w wypowiedziach młodzieży w wieku 13–15 lat. Alkohol Narkom 2002; 15: 395–407.
10. Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii: Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2011 roku. Europejski program badań ankietowych w szkołach ESPAD. Instytut Psychiatrii i Neurologii. Available from: www.cinn.gov.pl/portal?id=166545.
11. Kwiatkowska J, Woynarowska B, Oblacińska A *et al.*: Niektóre uwarunkowania spożywania alkoholu przez uczniów w wieku 11, 13, 15 lat w Polsce. Alkohol Narkom 1996; 25: 435–444.
12. Chodkiewicz J, Juczyński Z: Problem używania środków psychoaktywnych przez młodzież. Badania uczniów szkół łódzkich. Alkohol Narkom 2002; 15: 409–420.
13. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych: Poradnik dla rodziców. Available from: www.parpa.pl/content/view/202/12.
14. Główny Urząd Statystyczny w Krakowie: Zdrowie dzieci i młodzieży w Polsce w 2009 roku. Studia i analizy statystyczne. Kraków 2011. Available from: www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/zo_zdrowie_dzieci_mlodziwy_w_polsce_2009.pdf.
15. Rowland B, Toumbourou JW, Osborn A *et al.*: A clustered randomized trial examining the effect of social marketing and community mobilisation on the age of uptake and levels of alcohol consumption by Australian adolescents. BMJ Open 2013; 3: e002423.
16. Gadalla TM: Unhealthy behaviours among Canadian adolescents: prevalence, trends and correlates. Chronic Dis Inj Can 2012; 32: 156–163.
17. Verho A, Laatikainen T, Vartiainen E *et al.*: Changes in alcohol behaviour among adolescents in North-West Russia between 1995 and 2004. J Environ Public Health 2012; 2012: 736249.
18. Institute of Alcohol Studies: Adolescents and alcohol – factsheet. Available from: www.ias.org.uk.
19. Amundsen EJ: Low level of alcohol drinking among two generations of non-Western immigrants in Oslo: a multi-ethnic comparison. BMC Public Health 2012; 12: 535.
20. Stępień E: Intensywność picia alkoholu a niektóre aspekty stylu życia młodzieży polskiej i włoskiej. Alkohol Narkom 1999; 37: 535–545.
21. Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2011–2015 opracowany na podstawie art. 3 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.) przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.